

О ПОТРЕБИ И МОГУЋНОСТИМА ОСТВАРИВАЊА НАЦИОНАЛНИХ И ГЛОБАЛНИХ ВРЕДНОСТИ У ШКОЛИ¹

Апстракт: Аутор у овом раду разматра потребу и могућности унапређивања васпитно-образовног рада кроз неговање националних и глобалних вредности. Циљ емпиријског дела истраживања је да се утврди да ли наставни планови и програми по којима раде основне и средње школе у Србији, као и садржаји дати у уџбеницима, приручницима и другим дидактичким материјалима, представљају сигурну основу за остваривање националних и глобалних вредности. Такође, циљ истраживања је да се изврши испитивање процена испитаника о томе какав приступ имају наставници према изучавању националних и глобалних вредности, али и испитивање знања ученика о националним и глобалним вредностима. Узорак је обухватио 180 наставника основних и средњих школа и 353 ученика (од којих 172 ученика основних и 181 ученика средњих школа). Резултати истраживања показују да наставни планови и програми по којима раде основне и средње школе у Републици Србији не представљају сигурну основу за остваривање националних и глобалних вредности. Наставници немају адекватан однос према тим садржајима што резултира slabим знањима ученика о националним и глобалним вредностима.

Кључне речи: националне вредности, глобалне вредности, школа, наставник, ученик.

Уводна разматрања

Остваривање националних и глобалних вредности у школи је веома актуелно и друштвено значајно питање, утолико пре што живот у ери свеопште глобализације (не само нашем друштву) прети занемаривањем оних вредности које представљају традиционално благо на којем је изграђивана култура, наука, уметност и на којима је настајао, растао и развијао се наш народ. Ова тема је актуелизована у периоду ослобађања нашег народа од вековног турског ропства посебно у учењима Доситеја Обрадовића и Вука Караџића, а затим преко активности Друштва србске словесности, Српског ученог друштва и рада Српске академије наука и уметности, све до данашњих дана. Промишљањима везаним за ову тему исказивали су свој патриотизам и концепције васпитања и образовања многи наши педагози.

¹ Овај рад је део истраживања која се изводе на пројекту 178018 Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Институционално васпитање и образовање на почетку трећег миленијума се изнова налази пред дилемама: куда иде, чему служи, које главне сврхе треба да постигне, како и за кога припрема кадрове, како ће се ти кадрови уклопити и могу ли преузети одговорну улогу за даљи напредак друштва и заштиту (интер)националних, научних, културних и уметничких вредности?

Затворени систем институционалног васпитања и образовања, који је изграђиван у другој половини 20. века распао се и отворио просторе за низ решења, те се на сцени јавила и деконструкција школе и некритичко преузимање туђих (посебно западних) решења, и организовање течајева и радионица, јавних скупова и медитација. Уместо некадашње школе, чији је садржај и начин рада био подређен строгој матрици формално-научног сазнања која није остављала простор појединачним склоностима, страховима и тумачењима, васпитање и образовање сада су усмерени на појединца који учи да трага за самим собом и тако изграђује своје место у друштву и будућем животу. На тај начин се омогућава изградња личних, појединачних *светости*, што опет ствара дилему треба ли неговати опште националне и интернационалне вредности или све препустити случају? Оваква питања почињу да стварају општу стрепњу хоће ли се неке (све) и које националне вредности утопити у глобалне или интернационалне вредности и шта ће бити са идентитетом народа који је своју духовност, науку, културу и уметност стварао вековима? Ново време васпитања и образовања појачано развија свест појединца о себи и својим потребама, али не успева да му осигура управљање својом судбином. Зато се стално морају разматрати потребе и могућности за преиспитивањем улоге васпитања и образовања у очувању живота појединца и развоја одрживе људске заједнице.

Наш рад је тематски усмерен на проучавање и емпиријско истраживање улоге школе у остваривању националних, али и глобалних вредности.

Полазне теоријске основе истраживања

Вредност као филозофски појам настаје у другој половини XIX века, да би касније био преузет и коришћен у другим друштвеним наукама (социологија, психологија, педагогија, право, економија). Овај појам означава „најопштије веровање о томе шта је (и колико) ваљано, пожељно, корисно, односно о томе шта је непожељно и недопустиво”. (<https://www.sr.wikipedia.org>, посећено 17.5.2013). Из овога проистиче да су вредности хипотетички конструкт, јер имају субјективни карактер.

Интересовање за вредности су израз човекове тежње да осмисли како свој, тако и животе других људи. Заправо, целокупни човеков живот није ништа друго него стална селекција вредности (преузимање пожељних и одбацавање непожељних), односно доношење одлуке између: добро-лоше, лепо-ружно, корисно-штетно, истинито-лажно и сл. На тај начин је човек креирао и одржавао сопствену егзистенцију. Отуда су вредности битне одреднице човека као свесног бића.

У литератури се посебно истиче значај вредности у друштву. „Слобода, сврховитост и смисао људске егзистенције не могу се разумети без укључивања у разматрање проблема вредности који има више својих међусобно повезаних димензија – филозофску, социолошко-антрополошку, индивидуално-психолошку – те се, стога, може у целини проучити само комбиновањем различитих приступа.” (Мимица, Богдановић, 1997).

„Чињеница да то могу бити само појаве и суштине којима човек само приписује значај и пожељност омогућује обртање формулације, тј. тврђење да суштину вредности чини управо та замисао (идеја, концепција, концепт, уверење, систем уверења, схватање) о пожељном – о значајним и пожељним начелима, друштвеним институцијама, начинима понашања, стањима у природи, човеку и друштву).“ (Кузмановић, 2013).

У педагогији се појам *вредности* односи на све оно што је битно за васпитање (физичко, интелектуално, морално, радно, естетско) и образовање (стицање, тј. усвајање знања, развијање вештина и формирање навика, развијање интересовања за науку, културу, уметност, економију, политику и др.). Овај појам подразумева и она добра до којих је наш народ дошао одабиром у току времена (обичаји, веровања, понашања у датим животним ситуацијама).

У овом раду посебна пажња је посвећена потреби и могућностима остваривања и неговања вредности у школи. Зато смо антиципирани неке битне вредности и поделили их, у складу са насловом теме, на: **националне и глобалне**.

Сама синтагма *националне вредности* изазива асоцијације на нешто што је посебно битно за друштво у целини – за нацију, за посебност нашег народа. То указује на процесе, на традицију, на културну баштину, на све оно без чега једно друштво не може бити препознатљиво. Националне вредности сврстали смо у следеће категорије:

- а) очување државног суверенитета и територијалне целовитости земље;
- б) међународни положај Републике Србије;
- в) уставност и законитост;
- г) национални идентитет грађана Србије;

- д) природни ресурси;
- ђ) економска стабилност Републике Србије;
- е) заштита и безбедност грађана;
- ж) наука, култура, уметност, образовање и спорт.

Глобалне вредности су оне вредности које имају универзалну важност, које су свеобухватне, примењиве за све људе и односе на све људе подједнако (универзалне људске вредности). У глобалне вредности спадају: мир, поштовање, сарадња, слобода, људска срећа, истина, скромност, љубав, одговорност, јединство, слога, толеранција, разумевање, прихватање, коегзистенција, право на живот, слободу и сигурност личности, право на рад и слободу рада, право на социјалну сигурност, слобода изражавања и мишљења, слобода мисли, савести и вероисповести, забрана дискриминације, једнакост полова и друга права и слободе регулисана универзалним документима (Универзална декларација о људским правима, Европска конвенција о људским правима, међународни уговори).

Назначене националне и глобалне вредности треба да представљају окосницу избора наставних садржаја у основним и средњим школама, али и на свим другим нивоима васпитања и образовања.

У оквиру овог рада посебну пажњу усмеравамо на школу и желимо сагледати њен допринос у остваривању глобалних и националних (васпитних и образовних) вредности. Школа је централна институција васпитања и образовања и један од најзначајнијих фактора остваривања циља и задатака у оквиру васпитања за неговање националних и глобалних вредности. Међутим, школу желимо посматрати као институцију система васпитања и образовања која мора оживљавати модернизацију и трансформацију, јер је то претпоставка целокупног друштвено-економског развоја Србије. (Качапор, 2010).

Методолошки оквир истраживања

Проблем, предмет, циљ, задаци и хипотезе истраживања

Проблем емпиријског истраживања је савремена основна и средња школа у Републици Србији – фактор остваривања националних и глобалних вредности. Предмет истраживања је фокусиран на одређене групације националних и глобалних вредности. У оквиру предмета истраживања утврђени су показатељи процена испитаника (ученика и наставника) о томе у којој мери се изучавају националне и глобалне вредности.

Емпиријско истраживање има за циљ да утврди да ли наставни планови и програми по којима раде савремене основне и средње школе у Србији, као и садржаји дати у уџбеницима, приручницима и другим дидактичким материјалима представљају сигурну основу за остваривање националних и глобалних вредности. Задаци истраживања:

1. извршити анализу наставних планова и програма и уџбеника, приручника и осталог дидактичког материјала за основну и средњу школу и уочити степен заступљености националних и глобалних вредности;

2. систематским неексперименталним посматрањем тока наставног процеса уочити најбитније појединости везане за остваривање националних и глобалних вредности;

3. испитати процене испитаника о степену изучавања најбитнијих националних вредности у основним и средњим школама;

4. идентификовати показатеље о стеченим знањима, степену усвојености вештина, навика и формираних способности оперисања појмовима везаним за националне и глобалне вредности код ученика основних и средњих школа;

5. установити процене испитаника о томе у којој се мери, у основним и средњим школама, изучавају вредности које имају и национални и глобални значај;

6. утврдити процене испитаника о томе на којем нивоу васпитања и образовања се најзначајније усвајају знања о националним и глобалним вредностима;

7. испитати процене испитаника о томе из којих извора се најпоузданије могу усвајати знања о националним и глобалним вредностима.

8. идентификовати предлоге испитаника о томе шта би требало мењати у школском раду како би се интензивније остваривале националне и глобалне вредности у процесу институционалног васпитања и образовања у Србији.

Хипотезе истраживања

Генерална хипотеза

Наставни планови и програми по којима раде основне и средње школе у Србији, као и садржаји дати у уџбеницима, приручницима и другим материјалима не представљају сигурну основу за остваривање националних и глобалних вредности. Наставници основних и средњих школа немају адекватан однос према тим наставним садржајима, што резултира slabим знањима ученика о националним и глобалним вредностима.

Посебне хипотезе

1. Анализом наставних планова и програма и уџбеника, приручника и осталог дидактичког материјала за основну и средњу школу, може се уочити недовољна заступљеност националних и глобалних вредности.

2. Систематским неексперименталним посматрањем тока наставног процеса могу се уочити најбитније појединости везане за остваривање националних и глобалних вредности.

3. Према проценама испитаника бројне националне вредности се у недовољној мери изучавају у основним и средњим школама у Републици Србији.

4. Ученици основних и средњих школа не показују висок степен усвојености знања, вештина, навика и способности оперисања појмовима везаним за националне и глобалне вредности.

5. Бројне вредности које имају и национални и глобални значај се у недовољној мери изучавају у процесу институционалног васпитања и образовања.

6. Постоје значајне разлике у проценама испитаника о томе на ком нивоу васпитања и образовања се значајније усвајају знања о националним и глобалним вредностима.

7. Постоје значајне разлике у проценама испитаника о томе из којих извора се најпоузданије могу усвајати знања о националним и глобалним вредностима.

8. Међу испитаницима различитих категорија постоје значајне разлике у погледу процене мера које би требало предузимати како би се интензивније остваривале националне и глобалне вредности у процесу институционалног васпитања и образовања.

Варијабле истраживања

Независне варијабле: школе (основне и средње, односно млађи и старији разреди), статус испитаника (ученици и наставници), пол испитаника (мушки и женски), места у којима се школе (испитаници) налазе, успех у учењу ученика (свих пет категорија: одлични, врло добри, добри, довољни и недовољни), радни стаж наставника, струке наставника (разврстане у три категорије: друштвена група предмета, природна група предмета и спорско-уметничка група предмета).

Зависне варијабле: степен остваривања (изучавања) најбитнијих националних вредности у основним и средњим школама, степен изучавања најбитнијих глобалних вредности у основним и средњим школама, степен изучавања вредности које имају и

национални и глобални значај, заступљеност националних и глобалних вредности у изворима који су доступни наставницима и ученицима.

Методе, технике и инструменти истраживања

У истраживању смо користили методу теоријске анализе, дескриптивну методу, каузалну методу и Sarvey методу. Користили смо следеће технике: анкетирање, скалирање, тестирање, систематско неекспериментално посматрање група, есеј, тест. У циљу реализације постављеног циља и задатака истраживања користили смо следеће инструменте: упитнике, протокол систематског неексперименталног посматрања наставног процеса, протокол интервјуа, есеј и тест.

Популација и узорак истраживања

У територијалном смислу популација се налази у тзв. „средишњој”, или „централној” Србији. Тај део наше земље има укупно 17 округа. Узорак испитаника је изабран хотимично из популације три округа „средишње Србије”, узимајући у обзир национални састав становништва (Нови Пазар, Крагујевац и Ниш). Узорком је обухваћено 180 наставника основних и средњих школа и 353 ученика, односно 172 ученика основних и 181 ученик средњих школа.

Статистичка обрада података

Статистичка обрада података вршена је коришћењем компјутерског програма СПСС године (IBM SPSS Statistics Professional Edition), као и непосредним израчунавањем неких (једноставнијих) статистичких показатеља: приказ фреквенција одговора испитаних појава, проценат, непараметријски статистички тест - χ^2 тест, непараметријску методу: Коефицијент контингенције C , Спирманов коефицијент ранг корелације.

Резултати и дискусија

Анализом наставних планова и програма, као и анализом уџбеника за осми разред основне школе и први разред гимназије – општи смер, уочено је да су бројне вредности које имају националну, глобалну, или и националну и глобалну вредност заступљене, али још у недовољној мери. Установљено је да већина вредности које су обухваћене узорком истраживања нису предмет проучавања у осмом разреду основне, нити у

првом разреду средње школе. Тиме је потврђена посебна хипотеза да се анализом наставних планова и програма и уџбеника, приручника и осталог дидактичког материјала за основну и средњу школу може уочити недовољна заступљеност националних и глобалних вредности. Оно што је посебно битно, наставник као непосредни креатор и реализатор наставног процеса, може у оквиру различитих наставних садржаја организовати упознавање и усвајање националних и глобалних вредности.

Систематским неексперименталним посматрањем установљено је да неке националне вредности нису уједначено прихватљиве за све испитанике, односно да национална, етничка и верска припадност имају утицаја на схватање и прихватање одређених појава као националних вредности. Тако, на пример, у Новом Пазару је израженији позитиван однос према припадности региону него Републици Србији. Па ипак, уочљиво је да национална и верска припадност нема утицаја на избор националних вредности. Тако, на пример, када су у питању локални спортски тимови њихови љубитељи су готово сви посматрани испитаници. Исто тако, када су у питању неки национални спортисти (Новак Ђоковић, кошаркаши, одбојкаши, реперезентације у свим спортовима) сви посматрани испитаници се опредељују за исте националне вредности.

Скалама процене (Ликертовог типа) идентификован је степен остваривања 20 најбитнијих националних вредности. Испитаници (ученици и наставници) процењивали су степен остваривања националних вредности, исказивали своје ставове и мишљења у слободно вођеним разговорима. Добијени резултате су статистички обрађивани (пондерисањем процена, рангирањем и сачињавањем рејтинг листе). Рејтинг листа прве групе изгледа овако:

а) националне вредности које се интензивније изучавају: српски језик и српска књижевност, као и Српско писмо – ћирилица;

б) националне вредности које се изучавају мало или се не уче: суверенитет Републике Србије, независност Републике Србије, безбедност Републике Србије, територијална целовитост Републике Србије, остваривање слобода и права грађана Републике Србије, међународни односи и положај Републике Србије, уставност и законитост Републике Србије, систем унутрашње самоуправе у Републици Србији.

Коначна рејтинг листа друге групе изгледа овако:

а) националне вредности које се интензивније изучавају: пресудни историјски догађаји, Српска православна црква и друге верске заједнице у Србији, српски национални јунаци и хероји.

б) Националне вредности које се изучавају мало или се не уче: национални идентитет, однос према националним мањинама и другим етничким групацијама, однос према Србима ван границе Србије, култура и заштита културних добара, културно-историјски споменици, допринос спорта националној афирмацији, допринос јавног информисања националној афирмацији.

Резултати статистичке обраде података потврђују трећу - посебну хипотезу - да се бројне националне вредности у недовољној мери изучавају у процесу институционалног васпитања и образовања.

Знања ученика основних и средњих школа о националним и глобалним вредностима проверавана су тестом опште информисаности који је садржао знања која су се могла стећи у школи, у породици, путем средстава јавног информисања или у процесу самообразовања. Испитивањем је обухваћено по једно одељење осмог разреда и по једно одељење првог разреда гимназије у Новом Пазару, Крагујевцу и Нишу. Испитивање је извршено у последњој седмици априла месеца 2013. године (на крају школске године). Циљ нам је био уочавање разлика у степену познавања садржаја с обзиром на степен школовања, иако је разлика само једна школска година.

Сви испитани ученици осмих разреда су постигли ниске резултате на овом тесту.

Табела бр. 1 - Укупни успех ученика осмог разреда основних школа на Тесту опште информисаности

Кључ за оцењивање	Број освојених поена (оцена)				
	0-20 Оцена: 1	21-40 Оцена: 2	41-60 Оцена: 3	61-80 Оцена: 4	81-100 Оцена: 5
Нови Пазар	15 57,69%	8 30,77%	3 11,54%	-	-
Крагујевац	13 54,67%	7 29,17%	4 16,66%	-	-
Ниш	12 52,17%	8 34,79%	3 13,04%	-	-
УКУПНО	40 54,79%	23 31,51%	10 13,70%		

Већ на први поглед је уочљиво да место на којем се школа налази није релевантна независна варијабла. Наиме, ни за једну групацију се не би могло рећи да је успешнија, или мање успешна од остале две.

Ученици првог разреда гимназије су, генерално, постигли лоше резултате на тесту знања. У поређењу са ученицима осмог разреда знања су за нијансу боља, што не мора значити да је резултат постигнут васпитно-образовним радом у настави, већ да се ради о ученицима који су зрелији, те су знања могли стећи из других извора (медији и др.).

Табела бр. 2 -Укупни успех ученика првог разреда гимназије

Кључ за оцењивање	Број освојених поена (оцена)				
	0-20 Оцена: 1	21-40 Оцена: 2	41-60 Оцена: 3	61-80 Оцена: 4	81-100 Оцена: 5
Нови Пазар	15 46,88%	9 28,13%	7 21,88%	1 3,13%	0 -
Крагујевац	13 46,43%	8 28,57%	6 21,43%	1 3,57%	0 -
Ниш	14 46,67%	8 26,67%	6 20,00%	2 6,67%	0 -
УКУПНО	42 46.67%	25 27.78%	19 21.11%	4 4.44%	0 -

Испитивање знања ученика о националним и глобалним вредностима, као познавање националног писма ћирилице и интернационалног писма латинице, проверавали смо питањима есејског типа. Генерално, за све ученике, без обзира на степен школовања или место у коме се налази школа, установљено је:

- сви ученици, како основне школе, тако и гимназије, показују да нису у могућности потпуно и слободно да пишу писаним словима латинице, а да при том не праве грешке као што су непознавање слова састављених из два знака (lj, dž, nj...), као и слова која имају додатне ознаке (đ, ć, č);
- ученици, у свим местима у којима је вршено истраживање, приликом писања латиничним писмом мешају слова латинице и ћирилице;
- ученици осмог разреда, као и првог разреда гимназије у Новом Пазару релативно слабо (недовољно) познају српско писмо ћирилицу.

На основу индикативних истраживачких показатеља потврђена је четврта посебна хипотеза да ученици основних и средњих школа не показују висок степен усвојености знања, вештина, навика и способности оперисања појмовима везаним за националне и глобалне вредности.

У којој мери се у основним и средњим школама изучавају вредности које имају и национални и глобални значај проверавано је упитницима за ученике и наставнике. Податке смо прикупили скалама процене (Ликертовог типа), а полазна посебна

хипотеза тестирана је разноврсним статистичким поступцима (пондерисањем, израдом рејтинг скале, рангирањем, табеларним и графичким приказивањем). Рејтинг скала вредности изучавања вредности изгледа овако:

- а) вредности које се изучавају недовољно: заштита животне средине, манастир Дечани, Пећка патријаршија, Петрова црква код Новог Пазара;
- б) вредности које се уопште не изучавају: град Звечан, Петроварадинска тврђава, (интер)национални парк Ђердап, резерват Ђавоља варош, резерват Делиблатска пешчара, резерват Шарган–Мокра Гора.

Као и у оквиру претходних задатака потврђена је пета посебна хипотеза да се бројне вредности које имају и национални и глобални значај недовољно изучавају, или се уопште не изучавају у наставном процесу у основној и средњој школи

Националне и глобалне вредности, које су посматране (Пећка патријаршија, забрана дискриминације, право на живот, национални идентитет, Српска православна црква и друге верске заједнице у Србији. Однос према националним мањинама и етничким групацијама, мир, слобода, суверенитет Републике Србије и независност Републике Србије) реализују се (знања о њима се стичу) на различитим степенима (нивоима, облицима и формама) образовања: у породици, вршњачким групама, у школи, у средствима јавног информисања, али и у току слободног времена, на улици, на тротоару, у парку, на трибинима, на излетима, посетама и екскурзијама и др.

Из емпиријских анализа показатеља нивоа на којима се изучавају националне и глобалне вредности извукли смо јединствени закључак да је школа само један у низу фактора на којем се усвајају националне и глобалне вредности. Шеста посебна хипотеза није потврђена.

Испитивањем процена испитаника о томе из којих извора се у основним и средњим школама изучавају националне и глобалне вредности, установили смо да се ученици у процесу усвајања знања највише ослањају на уџбеник. Приручнике, енциклопедије, речнике и ширу стручну литературу ученици, у процесу усвајања знања, користе у знатно мањој мери. Тиме смо потврдили нашу седму, посебну хипотезу.

На питање о томе шта би требало мењати у школском раду у циљу интензивнијег остваривања националних и глобалних вредности у процесу институционалног васпитања и образовања у Србији, добили смо више различитих одговора, предлога испитаника. Рејтинг скала учесталости предлога које су дали наставници изгледа овако:

- наставне планове треба иновирати и мењати у смислу увођења нових наставних дисциплина у оквиру којих се појачано изучавају националне и глобалне вредности;
- наставне програме треба иновирати и мењати у смислу одабира наставних садржаја који се односе на националне и глобалне вредности;
- организовање посета споменицима културе, националним парковима, резерватима и свим другим објектима који имају националну и/или глобалну вредност;
- организовање једночасовних, полудневних, једнодневних излета, са циљем упознавања националних и глобалних вредности;
- организовање вишедневних екскурзија, са циљем упознавања националних и глобалних вредности;
- битно мењати наставне програме из историје, грађанског васпитања и веронауке у смислу богаћења наставним садржајима у којим су представљене националне и глобалне вредности.

Ученици су у несразмерно мањем броју давали одговоре есејског типа. Њихови предлози, који су посебно привукли нашу пажњу су:

- а) више разговора о овим вредностима на часовима одељенске заједнице;
- б) више спортских такмичења;
- в) више посета великим спортским догађајима;
- г) више екскурзија;
- д) више излета.

Из исказаних предлога наставника и ученика може се закључити да је наша осма посебна хипотеза потврђена.

Наша генерална хипотеза да наставни планови и програми по којима раде основне и средње школе у Србији, као и садржаји дати у уџбеницима, приручницима и другим материјалима не представљају сигурну основу за остваривање националних и глобалних вредности, те да наставници основних и средњих школа немају адекватан однос према тим наставним садржајима, што резултира slabим знањима ученика о националним и глобалним вредностима, углавном је потврђена.

Закључна разматрања

На основу сазнања овог теоријског проучавања и налаза емпиријског истраживања могуће је значајно унапређивати процес упознавања, неговања и усвајања

националних и глобалних вредности у нашој савременој школи. Зато дајемо *предлоге следећих системских друштвених мера и континуираних педагошких активности*:

- А) наша друштвена заједница, како у матичној држави Србији, тако и у другим државама, треба што више да негује националне и глобалне вредности. У ту сврху, првенствена брига свих државних органа и друштва у целини јесте заштита и неговање чистоте српског језика и заштита и неговање српског писма – ћирилице. То значи да се интензивније него икад раније морају неговати оба говорна облика српског језика – ијекавски и екавски, назив језика, и његов значај за успостављање јединства народног бића.
- Б) Наше друштво, захваћено процесом глобализације, мора прихватити светске трендове. Међутим, у тај процес мора улазити спремно да очува своје националне вредности и да их утка у светску цивилизацијску баштину, што је сигурна гаранција трајне заштите, даљег развоја и неговања. Процес глобализације, између осталог, намеће универзални (енглески језик и писмо), те и универзално средство комуникације (интернет са софтверима на енглеском језику). Сматрамо да је за заштиту српског језика и српског писма – ћирилице неопходно хитно интервенисати у правцу израда софтвера на нашем језику и на нашем писму. То је само једна од низа активности које се морају предузимати.
- В) За потпуније, систематско и планско институционално васпитање и образовање у циљу неговања и очувања националних и глобалних вредности потребно је радикално мењати школу:
- мењати филозофске основе школе у смислу изграђивања институције у коју се радо долази, у којој се живи и ради и у којој се негују хумани односи између ученика и ученика, наставника и ученика, наставника и наставника, наставника и родитеља, школе и друштвене средине, тј. међу свим релевантним факторима процеса васпитања и образовања;
 - мењати психолошке основе школског учења и рада, које ће објекатску позицију ученика грађену неколико векова коначно претворити у позицију активног субјекта који знања усваја властитом мисаоном активношћу и радом;
 - мењати дидактичко-методичке основе васпитно-образовног рада у настави у смислу смањивања активности самог наставника, а повећања активности ученика. У том смислу трајно треба развијати нову улогу наставника коју није имао у досадашњој (садашњој) школи: да буде планер, програмер, организатор, водитељ,

усмеривач, онај који показује, указује, тумачи, објашњава а не само онај који је задужен „да све зна и све искаже пред ученицима”.

- стварати трајно, развијати и неговати атмосферу ненасилне комуникације и ненасилног решавања сукоба и конфликта између главних фактора наставног процеса – ученика и наставника;
- организовати школу и усагласити њене наставне планове и програме (курикулуме) са концепцијом друштва које се развија на демократској основи са тржишном оријентацијом у привређивању. То значи да школа систематски и плански, научно организовано, треба да припрема будуће грађане за понашање у складу са принципима демократије, али и за успех и конкурентност на тржишту;
- васпитање и образовање за неговање националних и глобалних вредности треба проширити на целокупни процес васпитања, као најшире и најсвеобухватније педагошке категорије – целоживотно. То значи да овај процес мора трајати од рођења до краја живота сваке јединке;
- потребно је да се у наставним програмима за основну и за средњу школу прецизно дефинишу националне вредности, те да се у складу са узрастом ученика, дефинишу интензитет (дубина) и екстензитет (обим) реализације наставних садржаја у вези с тим;
- неопходно је прецизно дефинисати глобалне вредности и начин њихове реализације у настави;
- неопходно је окупити тимове стручњака (филозофе, социологе, педагоге, психологе и др.) да се интензивно баве националним вредностима у процесу глобализације. На тај начин би најкреативнији умови нашег друштва антиципирани најбитније проблеме и питања везана за именовање, неговање и очување националних, али и глобалних вредности.

Литература

- Аврамовић, Зоран (2000). *Демократија у школским уџбеницима*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Аврамовић, Зоран (2010). „Образовна политика између глобалног и националног васпитања”. У *Могућност националног васпитања у време глобализације*, ур. Сунчица Денић, Врање: Учитељски факултет, 67-80.

- Ajduković, Marina (1989). *Vrednosne orijentacije maloletnih delikvenata*. Zagreb: Narodne novine i Pravni fakultet.
- Armstrong, Tomas (2008). *Najbolje škole – kako istraživanje razvoja čoveka može usmeravati pedagošku praksu*. Zagreb: Educa.
- Бојанин, Светомир (2002). *Школа као болест*. Београд.
- Бранковић, Драго (2004). *Педагошке теорије: научне основе и развојни токови*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци.
- Бранковић, Драго (2009). Циљеви, компетенције и исходи васпитања и образовања, у: *Образовање и усавршавање наставника*. Ужице: Учитељски факултет, 79-88.
- Бранковић, Драго (2012). Континуитет и дисконтинуитет идентитета српске педагогије, *Наука и идентитет*, Пале: Филозофски факултет, 459-465.
- Бранковић, Драго (2013). Холистичка парадигма васпитања и вриједносне оријентације младих, *Вриједности и противуречја друштвене стварности*, Бања Лука: Филозофски факултет, 83-97.
- Brezinka, Wolfgang (1992). *Philosophy of Educational Knowledge*. Kluwer Academic Pub.
- Бујаклија, Милан (2006). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.
- Gidens, Entoni (2001). *Sociologija*. Podgorica: CID.
- Giesecke, Hermann (1993). *Uvod u pedagogiju*. Zagreb: Educa.
- Gudjons, Herbert (1994). *Pedagogija — temeljna znanja*. Zagreb: Educa.
- Delors, Jacques (1998). *Učenje – blago u nama*, Izveštaj UNESCO-u od strane Међународног повереништва за развој образовања за 21. век. Zagreb: Educa.
- Илић, Миле (1999). *Настава различитих нивоа сложености*. Београд: Учитељски факултет.
- Илић, Миле (2010). Национално и интеркултурно васпитање у вријеме глобализације, Зборник радова са научног скупа, *Могућност националног васпитања у време глобализације*. Врање: Учитељски факултет, 99–107.
- Илић, Миле (2012). *Методика грађанског образовања*. Бања Лука: Филозофски факултет; Сарајево: Цивитас.
- Јакшић, Анка (1996). *Педагошки лексикон*. Београд.
- Јовановић, Бранко (2004). *Школа и васпитање*. Јагодина: Учитељски факултет.
- Качапор, Саит (2010). *Васпитање – учење за живот путем живота*, Зборник радова са међународног научног скупа, Ужице, 177-190.

- Кузмановић, Бора (2013). Скица за анализу односа између друштвених промена и промена вредности појединца, *Вриједности и противуречја друштвене стварности*, Бања Лука: Филозофски факултет, 23-39.
- Сугиасоу, Chris (1997). *Темелјна наставна умјемећа*. Zagreb: Educa.
- Крстић, Драган (1991). *Психолошки речник*, Друго допуњено издање. Београд: Савремена администрација.
- Кулић, Радивоје (2010). Утицај глобализације на реформу образовања, *Могућност националног васпитања у време глобализације*. Врање: Учитељски факултет, 9-25.
- Марковић, Ж. Данило (1999). *Глобализација и образовање*. Бања Лука: Републички педагошки завод.
- Марковић, Ж. Данило (2010). Улога националног васпитања у очувању културног идентитета у глобализирајућем друштву, *Могућност националног васпитања у време глобализације*. Врање: Учитељски факултет, 32–45.
- Мимица, Аљоша, Богдановић, Марија (1997). *Социолошки речник*. Београд: Завод за уџбенике.
- Минц, Алаин (1989). *Велика илузија*. Београд: Радионица СИЦ.
- Munck, Ronaldo (2002). *Global Civil Societi: Muths and Prospects*, *Voluntas* 13, 349-361.
- Morin, Edgar (2002). *Odgoj za budućnost, Sedam temeljnih spoznaja nižnih i odgoju za budućnost*. Zagreb: Educa.
- Недовић, Велизар (1989). Есенцијализам у педагогији, у: Поткоњак; Н., Шимлеша. П., *Педагошка енциклопедија*, Београд, 188.
- Павловић, Зоран (2009). *Вредности самоизражавања у Србији – у потрази за демократском политичком културом*. Београд: Институт друштвених наука.
- Пантић, Драгомир (1981). *Вредносне оријентације младих у Србији*. Београд: ИИЦ и Институт друштвених наука, Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење.
- Педагошки лексикон*, (1996). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Пипер, Предраг (2005). *Симболичка вредност српске ћирилице и савремено стање српске културе*. Нови Сад.
- Поткоњак, Никола, Шимлеша, Перо, ред. (1989). *Педагошка енциклопедија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Rokeach, Milton (1960). *The open and closed mind: investigations into nature of belief and personality systems*. New York: Basic Books.
- Rokeach, Milton (1973). *The nature of human values*. London: Free Press.

- Стојановић Ђорђевић, Тамара (2011). *Школа – темељна знања о прошлости, актуелним проблемима и перспективама развоја*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Стојановић Ђорђевић, Тамара (2014). *Школа-фактор остваривања националних и глобалних вредности*, докторска дисертација (необјављена), одбрањена на Филозофском факултету у Бањој Луци, 5.12.2014. год.
- Сузић, Ненад (1999). *Васпитање у условима промјена*. Зборник, *Педагошка реформа школе*. Београд – Москва, 27–49.
- Сузић, Ненад (2007). *Примјењена педагошка методологија*. Бања Лука: Прелом.
- Сузић, Ненад (2010). *Правила писања научног рада АПА и други стандарди*. Бања Лука: ХБС.
- Сузић, Ненад (2010). *Глобално насупрот националном васпитању: лажна дилема*, Зборник радова са научног скупа: *Могућност националног васпитања у време глобализације*. Врање: Учитељски факултет, 51–66.
- UNESCO – *International institute for Educational Planning IIEP*.

Tamara Stojanović Dorđević

**ON THE NEED AND POSSIBILITIES OF THE REALIZATION OF NATIONAL
AND GLOBAL VALUES AT SCHOOL**

Abstract: The values representing the traditional wealth on which Serbian culture, science and art have been rebuilt and our nation has emerged, grown and developed, are increasingly being ignored. This is especially related to Serbian language and Serbian letter – Cyrillic and raises the question of the identity and survival of Serbian people. The fact is that the school is the most important educational institution in which the knowledge of national and global values, as well as the need, importance and ways of permanent nurturing and preservation are acquired. The process of globalization which has had a significant impact on all segments of society, particularly in upbringing and education, has affected the need and possibility for reviewing upbringing and education goals and tasks and introducing new upbringing-educational programs, reorganization of schools. The process of modernization of education in Serbia should include its positioning among the factors of technical-technological, socio-economic and individual development, but also nurturing national values that are to remain an integral part of the school curriculum in the process of globalization. Each individual should be enabled to recognize global values, but also to recognize and nurture national values in life, in global environment, like the only way of preserving distinctiveness, identity, culture, science, and arts of our nation and natural resources and beauties of our country.

Key words: school, upbringing, education, acquisition, national values, global values.